

Az álnév köré vonható szerzői háló értelmezésére a hálózatzelméleti megközelítést alkalmazza: az elméleti szövegek, a Tsúszó Sándorról szóló tanulmányok, kritikák, esszék jó-részt valódi hálózatot képesek létrehozni, ugyanakkor az álnév alatt írt szövegekről ez nem mondható el, mert minden, Tsúszó Sándor-maszkban publikáló szerző leginkább saját nyelvi játékait, irodalmi megszólalásmódjait működteti a maszkos szövegekben is. Az álneves kánonépítés a fiatal írók-költők számára „biztonságos” megszólalási lehetőséget is ad. A *Tsúszó Sándor* név mint nyitott álnév használata hasonlít arra az antik álnévhasználatra is, amikor a tanítványok közismert mestereik neveit használták maszkként.

Az Álnév és bricolage címet viselő szöveg legbővebben Kovács András Ferenc Jack Cole daloskönyve című művével foglalkozik (75–81). A Jack Cole daloskönyve esetében a nevek és címek játéka eldönthetetlen viszonyt alakít ki fordító és szerző, eredeti szöveg és fordított szöveg között. Kovács András Ferenc ugyanis szimulációként működteti az álnevet, így a létrejövő szöveg a nyelvek és identitások közötti át- és elcsúszások stíluseklektikájaként értelmezhető. Szerzőjük az ún. második posztmodernhez kapcsolható, melyre a paródia mint nyelvi játék és a maszk által szimulált identitás jellemző.

Az utolsó tanulmánynak, az Álnév és referencialitás című írásnak (82–87) Samuel Borkopf (Talamon Alfonz) Barátaimnak, egy Trianon előtti kocsmából című műve áll a középpontjában. A szerző hangsúlyozza, hogy a legtöbb álnév jól azonosíthatóan takar egy-egy konkrét nevet, létező személyt, s a szövegben megelevenedő karakterek ezeknek a konkrét személyeknek a karikírozott tulajdonságait jelenítik meg. Érdekes sajátossága például az álneves szövegnek az a réteg, amelyet csak az egykori pozsonyi egyetemisták csoportja érthet meg a műben alkalmazott maszkos névhasználat révén.

3. A kötet legfőbb érdeme éppen a bevezetésben már említett többféle aspektus. Az olvasó számos nézőpontból közelítve kap rálátást az álneves irodalom mibenlétére és vizsgálhatóságára, ami megnyitja a lehetőséget a szerző által felvetett szempontok nyelvészeti, névtani megközelítésű továbbgondolására is.

PÁJI GRÉTA

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Két névtani vonatkozású köszöntő kötetről

A nyelv dimenziói. Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére. Szerkesztette: BÁRTH M. JÁNOS – BODÓ CSANÁD – KOC SIS ZSUZSANNA. ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest, 2015. 642 lap

Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom. XLII. Sectio Linguistica Hungarica. Szerkesztette: KALCSÓ GYULA. Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó, Eger, 2015. 244 lap

1. 2015-ben két olyan kötet látott napvilágot, melyek az egyéb nyelvészeti területek mellett a névtan, s azon belül elsősorban a helynévkutatás kérdéseivel rendszeresen

foglalkozó nyelvészeket köszöntenek. Juhász Dezsőt 60., Bíró Ferencet pedig 70. születésnapja alkalmából köszöntik kollégáik az ünnepi kötetekkel. Alább e két kiadvány névtani tematikájú írásainak rövid ismertetése olvasható.

2. Az első ismertetendő kötet a tanári, kutatói, szerkesztői és vezetői feladatokat egyaránt ellátó Juhász Dezsőt köszönti 60. születésnapja alkalmából. A közeli és távolabbi kollégák, tanítványok által írt tisztelgő tanulmányok a nyelvtörténet, dialektológia, szociolingvisztika, névtan, nyelvelírás, finnugrisztika és tudománytörténet témakörökre terjednek ki. A kiadvány emellett közreadja JUHÁSZ DEZSŐ eddigi, kiterjedt munkásságának részletes bibliográfiáját is (15–30). A kiadvány tematikai gazdagsága miatt a következőkben csak a névtudománnyal kapcsolatos 17 írásra – melyek a köszöntő kötet egyik nagy fejezetét alkotják – térek ki röviden.

BALÁZS GÉZA a tájnevek vizsgálata kapcsán összekapcsolja a nyelvi tájkép és a szemiotikai tájkép koncepcióját (315–322). A jórészt saját gyűjtésből származó újabb tájnevekről hét kategóriát felállítva kíván áttekintést adni: 1. nevezetes helyek; 2. irodalmi tájnevek; 3. folklorisztikus (ironikus) tájnevek; 4. gúnynévként, becenévként használt helyi nevek, 5. hivatalos, politikai-közigazgatási (ideológiai) céllal megalkotott nevek; 6. a marketing (turisztika, idegenforgalom) által alkotott nevek és névhelyettesítők; 7. településhálózatok, új települési szövetségek megnevezései (tematikus tájnevek). A *Rákosmező* és a *Szentkirály* nevekről részletes elemzést is olvashatunk.

BAUKO JÁNOSnak az előző íráshoz tematikailag kapcsolódó tanulmánya a társadalom és a névhasználat összefüggéseit tükröző magyar–szlovák kétnyelvű környezet névszemiotikai tájképét mutatja be (323–334). A szerző különböző névtípusok (személynevek, helynevek és intézménynevek) köréből meríti példáit. Felhívja a figyelmet arra, hogy kisebbségi környezetben a tulajdonnevek meghatározó része több nyelvi formában él. A szlovákiai magyarok lakta területek névszemiotikai tájképe így többnyire variábilis.

BÁRTH M. JÁNOS az erdélyi magyar helynévkutatás kontextusába ágyazva szól a birtokos jelzős szerkezetű székelyföldi helynevekről (335–342). A vizsgálat elsősorban SZABÓ T. ATTILA erdélyi történeti helynévgyűjtésén alapszik. A szerző kiemelten foglalkozik a *patak* földrajzi köznevet tartalmazó birtokos jelzős szerkezetű helynevekkel. Elemzésükkel arra kíván választ adni, hogy a vizsgált vidéken miért olyan sok a jelölt birtokos szerkezet a helynevekben. Válaszában a névbokrosodás jelenségére és a névrendszer domborzati tényezőkkel való összefüggéseire tér ki részletesebben.

BÓNA JUDIT írása a beszédatadbázisok általános jellemzésén túl az adatbázisok nevét és azok formai sajátosságait elemzi a címadás metatextuális, illetve tartalmi funkcióit figyelembe véve (343–350). A beszédatadbázis-nevek formailag igen változatosak: tipikusak a mozaikszavak (*MTBA – Magyar TelefonBeszéd Adatbázis; BUSZI – Budapesti Szociolingvisztikai Interjú*), de kombinált típusok (*ATR-Gruhn*) és nem rövidített nevek (*Hegedűs-archívum*) is előfordulnak.

BÖLCSKEI ANDREA a Brit-szigeteken elterülő Mendip Hills mészkőfennsík földrajzi-természeti és történelmi, társadalmi, illetve kulturális jellemzőinek a bemutatása után a tájnév rövid etimológiáját tárja az olvasó elé (351–357). E jól körülhatárolható angliai táj nevének az eredete a felsorolt elméletek szerint nem tisztázott. Ma a hivatalos *Mendip Hills* névformán túl a rövidebb, a földrajzi köznévi elemből csak a többes szám jelét megjelenítő *Mendips* alakot is használják.

FARKAS TAMÁS a névtan felsőoktatásban elfoglalt helyéről, a névtani képzés történetéről és a jövőre irányuló tervekről ír tanulmányában, elsősorban az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszékéhez köthető korábbi és jelenleg is folyó munkát állítva a középpontba (358–367). A graduális tantervi képzés formái és lehetőségei mellett említést tesz még a névtani doktori képzésről, valamint a témakör feldolgozását segítő felsőoktatási tankönyvekről is.

N. FODOR JÁNOS 15. századi nyelvelméket vizsgál nyelvtörténeti, illetve nyelvjárás-történeti szempontból, névtani vonatkozásokat is érintve; cikke szintén a kötet névtani fejezetében kapott helyet (368–375). A vizsgálat tárgyát a vélhetően Várdai Aladár tollából származó legkorábbi magyar nyelvű misszilis képezi. Ez alapján tesz megállapításokat a szerző a korabeli nyelvhasználatot illetően, röviden kitérve a levél szövegében, illetve a levél aláírásában szereplő nevek kérdésére is.

HOFFMANN ISTVÁN két település, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Nagykőrű és a Veszprém megyében található, ma már közigazgatásilag Pápához tartozó Tapolcafü helyneveinek előnyelvi változatait vizsgálja tanulmányában (376–387). Az összehasonlító helynév-rendszertani vizsgálat során a két település névsűrűségét, az egyes névfajták településen belüli megoszlását, a földrajzi köznevek helynevekben való előfordulását, a nevek szerkezetét, illetve a szinonim helynevek előfordulását veszi sorra a szerző.

KISS MAGDALÉNA az idegen nyelvű (angol, francia, orosz és főképp román), a névkutatás területén kiemelkedő tanulmányköteteket, helynévszótárakat, vizsgálatokat, kisebb publikációkat mutat be röviden (388–394). Elsődleges célja, hogy a témában a világnyelveken született írások mellett a román nyelvű munkákat is megismertesse a magyar kutatókkal.

ÖRDÖG FERENC tanulmányának alapját a 18. századi, foglalkozásra és tisztségre utaló köznévből keletkezett zalai családnevek korrelációs vizsgálata képezi (395–399). Forrásként az 1769–1771 közötti népesség-összeírások névanyagát használta fel. Megállapítása szerint a korpuszban a kéttagú korrelációs nevek a leggyakoribbak (pl. *Czimbalin* – *Czimbalmos* vagy *Kerék* – *Kerekes*).

POSGAY ILDIKÓ Széchenyi István családnevének helyesírási és kiejtési problémáiról szól, arra keresve a választ, hogy a „legnagyobb magyar” és édesapja, Széchenyi Ferenc családnevének az írásmódja miért különbözik egymástól (400–402). Az eltérő írásmód hátterében a régi családi iratokon szereplő névváltozatok és a nyugat-dunántúli nyelvjárás hatása, a helyi kiejtés szerinti lejegyzés állhat.

RAÁTZ JUDIT az elmúlt 16 év újonnan anyakönyvezhető férfineveit elemzi egy általa már korábban is alkalmazott rendszert követve (403–409). A keresztnévadási szabályok áttekintését követően a választható férfinevek körének bővüléséről ír, külön tárgyalva a magyar és idegen eredetű neveket. A legújabb névadási statisztikákat elemezve megállapítja, hogy napjainkban leggyakrabban angol és olasz neveket választanak a szülők (pl. *Benett*, *Brájen*, *Armandó*, *Leonardó*, *Lorenzó*, *Robertó*).

RÁCZ ANITA tanulmánya a régi magyar településnevek történeti tipológiai sajátosságait, a szerző által összeállított adatbázis helyneveinek strukturális elemzését adja közre (410–421). A címben szereplő foglalkozásnévi eredetű településnevek mellett a társadalmi csoportnevekhez sorolandó népnévi és törzsnévi eredetű településnevek felépítéséről és kronológiai jellemzőiről is képet kaphatunk, rávilágítva mindhárom névtípus ómagyar kori előfordulásának a gyakoriságára és a nominativusi alak településnévvé válásának túlsúlyára.

SLÍZ MARIANN az Árpád-ház névadására gyakorolt bizánci hatást vizsgálja (422–428). Ennek megfelelően a dinasztia személynévanyagában a görög eredetű férfi- és női neveket, valamint a bizánci/keleti szentkultuszoknak és a dinasztikus kapcsolatoknak a névválasztással összefüggő hatását elemzi, rámutatva, hogy a magyar dinasztia névadási szokását e hatás kevésbé befolyásolta, szemben a korban számukra jelentősebb bel- és külpolitikai motivációkkal.

SZABÓ JÓZSEF a hun–magyar mondakörhöz társítható, illetve a honfoglaláshoz kapcsolódó történeti mondák földrajzi nevekben élő hatásával foglalkozik (429–436). A helynevekben megőrzött mondákat három nagyobb egységben mutatja be, kitérve a tárgyalt mondakörök sajátosságaira, majd pedig a vizsgált települések földrajzi nevei és a hozzájuk kapcsolódó rövid magyarázatok következnek.

TÓTH VALÉRIA azt mutatja be, hogy milyen szempontok mentén érdemes a latin eredetű egyházi személynévek vizsgálatához hozzájárítani (437–447). Egy korábbi, a *Petrus* alapnevet és származékait elemző vizsgálatához is kapcsolódva jelen írása a latin *Desiderius* névvel összefüggő névformákkal foglalkozik, a származéknevek bemutatása során többek között figyelmet fordítva a *Dezső* személynév helynévi rendszerkapcsolataira is, ezzel tisztelegve az ünnepelt előtt.

VÖRÖS FERENC tanulmányának első részében az ezredforduló utáni, a családnév-kutatás területén bekövetkezett nyelvtechnológiai változásokról és a családnévek nyelv-földrajzi vonatkozásait érintő nagyobb munkákról szól, kiemelve a Kis magyar családnév-atlaszt (448–454). Az írás második felében az említett műből kimaradt, *[i]* hangértékű név végi *j* grafémával jelölt magyarországi családnéveket és azok nyelvföldrajzát mutatja be térképlapos ábrázolás segítségével, mind a történeti réteget, mind a korpusz jelenkori rétegét vizsgálva.

3. Az Eszterházy Károly Egyetem magyar nyelvészeti folyóiratának 2015. évi száma Bíró Ferenc 70. születésnapja alkalmából készült. A Magyar Nyelvészeti Tanszék ezzel a kötettel köszönti a szülőföldje iránt elkötelezett, a vidékhez és az intézményhez sok szállal kötődő nyelvész tanárt és tudóst. A kötet 22 írásából 9 kapcsolódik az ünnepelt névtani érdeklődéséhez.

GASPARICS GYULA a csornai premontrei prépostság szerzetesrendi neveit és névadási szokásait vizsgálja a rend 1868. évi névtára alapján (79–84). A szerző szól a szerzetesi név felvételének szokásáról, az 1868. évi rendi névtárról és a névsorról, melyen 42 név szerepel. A tanulmány a szerzetesek által újonnan választott nevek lehetséges motivációjáról (evangélisták neve, a rendalapító és a rend szentjeinek neve, a prépostok neve) és a nevek forrás szerinti, illetve eredet szerinti megoszlásáról kíván áttekintést adni.

HOFFMANN ISTVÁN tanulmányával a mikrotoponimák kronológiai jellegzetességeinek mélyreható vizsgálatához kíván bemutatni néhány szempontot (93–103). A lehetségesnek és fontosnak tartott közelítésmódokat konkrét névkorpusz, Tapolcafő összegyűjtött helynévanyagának elemzése révén mutatja be. A vizsgálatban a névállomány időbeli változását, a rendszer egészének alakulását követi nyomon, kitérve többek között a történeti forrásadatok, a névrekonstruktív eljárás vagy a névszociológiai szempont fontosságára is.

LŐRINCZ GÁBOR a magyar utónévek alakváltozatait (variánsait) elemzi tanulmányában (127–144). A téma szakirodalmi áttekintését követően a szerző az MTA által összeállított utónévlistán szereplő, *a*-val és *b*-vel kezdődő férfi és női nevek lexikológiai jelentésbeli

viszonyait vizsgálja. Megállapítása szerint a vizsgált nevek legtöbbje a szinonimák közé tartozik, majd a variánsok, a paronimák, a bizonytalan besorolású és a névhasadással keletkezett nevek következnek.

N. FODOR JÁNOS a 18. század eleji személynév-történeti forrásanyagra támaszkodva interferenciális jelenségekkel és a névromlások eseteivel foglalkozik (159–167). Számba veszi a névtorzulások és a névvariánsok kialakulásának okait, ezzel segítve a névkontakológiai vizsgálatokat. A szerző az 1715-ös és 1720-as névösszeírások anyagában a lejegyző (nyelvi tudása) által torzított névalakokat és az összeírók lejegyzési sajátosságait veszi számba, a román neveket állítva a fókuszba.

SEBESTYÉN ZSOLT Kárpátalja eddig kevésbé vizsgált vízneveit, a Tisza egy kisebb mellékágának, az Apsica-patak (Apsa-patak) völgyének néhány víznevét mutatja be (a tartalomjegyzékből sajnálatosan kimaradt) tanulmányában (175–182). A patak völgyben található négy, *Apsa* nevet viselő település és számos egyéb lakott terület kapta az *Apsica* mellékágairól a nevét. A szerző az *Apsica-patak* etimológiáján, nevének történeti adatain, a név magyarázatán túl a patak további mellékágainak nevével, illetve egyéb patakok nevének történetével is foglalkozik.

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA a költői szövegek személy- és helynévvel kapcsolatos nyelvi játékaiból ismertet néhány jellegzetesen előforduló példát, kategóriákba rendezve (191–202). Ennek megfelelően foglalkozik a személynévből való igeképzéssel (*legyuláztak, kosztol*), a személy- és helynevek kisbetűs írásán (*albertflórián, párizs*) és a név jelentésének „értelmesítésén”, a népetimológián (*Gyónon gyóntunk*) alapuló onomasztikai játékokkal, ezenkívül szól a név betűinek átrendezéséről és a kötelezően névhasználatra épülő limekről is.

TÓTH LÁSZLÓ az irodalmi névadás vagy irodalmi onomasztika mint névtani terület terminusait, azok használatának problémáit mutatja be, kiemelve az e kutatási területen tapasztalható terminológiai sokszínűséget és eklektikusságot (203–215). Ezek megoldására részben újabb, pontosabb és rendszert alkotó szakkifejezéseket ajánl, felhasználva a német szakirodalom vonatkozó eredményeit is.

TÓTH VALÉRIA témája a helynévgyűjtemények névtudományi hasznosítása (217–224). A névtárak mint a kutatás forrásai segíthetik a helynévsűrűségi vizsgálatokat, a helynévi szinonimitás kutatását, lehetővé tehetik bizonyos jelenséghatárokat, névjárások feltérképezését is, mint ahogy a helynevek strukturális jellemzőinek elemzéséhez is korpuszt biztosítanak. Ezeken túl a történeti helynévkutatás és a szocioonomasztikai kutatások számára is fontos forrásként szolgálhatnak.

VÖRÖS FERENC tanulmánya a családnévvé vált, ám perifériára szorult, archaikus közszók vizsgálatával foglalkozik (225–231). A falusi társadalom tisztségeit, foglalkozásneveit, a falusi elöljárók megnevezésére szolgáló elemeket (pl. *bíró, főnagy, geréb, kenéz, soltész* stb.) veszi sorra, kitérve a szó etimológiájára, jelentésére, esetleges jelentésváltozására. Az ünnepelt családnévvel megegyező *Bíró*-t részletesebben elemzi, kitérve a 19–20. századi névváltoztatásokra, a kérvényezők földrajzi megoszlására is.

HORVÁTH BRIGITTA

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar